

Національна академія наук України
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського
Міжнародна асоціація українців
Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні
Інститут української мови
Український мовно-інформаційний фонд

ІХ МІЖНАРОДНИЙ КОНГРЕС УКРАЇНІСТІВ

МОВОЗНАВСТВО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

(До 100-річчя Національної академії наук України)

КИЇВ
Видавництво ІМФЕ
2018

УДК 061.2(100=161.2)+81'1
М-58

Друкується за рішенням вченої ради Інституту мистецтвознавства,
фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського

Головний редактор: *Г. Скрипник*

Редакційна колегія:

*Б. Ажнюк, К. Городенська, П. Гриценко, С. Єрмоленко,
А. Загнітко, Т. Космеда, І. Кочан, Л. Масенко, М. Мозер,
В. Мойсієнко, Г. Півторак, О. Пресіч, Г. Семенюк,
В. Склярєнко, А. Стаменова, Л. Попович, М. Чіжмарова,
Л. Шевченко, О. Шинкарук, В. Широков*

IX Міжнародний конгрес українців. Мовознавство. Збірник
М-58 наукових статей (До 100-річчя Національної академії наук України) /
[голов. ред. Г. Скрипник] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. –
Київ, 2018. – 716 с.

ISBN 978-966-02-8644-3 (загальний)
ISBN 978-966-02-8645-0

Збірник містить мовознавчі доповіді учасників IX Міжнародного
конгресу українців. Видання розраховане на науковців, викладачів та
студентів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, широке
коло шанувальників української словесності.

ISBN 978-966-02-8644-3 (загальний)
ISBN 978-966-02-8645-0

© ІМФЕ ім. М. Т. Рильського
НАН України, 2018

© Міжнародна асоціація
українців, 2018

II засідання

Єлизавета Барань

(Берегово / Ніредьгаза, Угорщина)

З ІСТОРИЇ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОЇ ТА УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Традиційно вважається, що українсько-угорська словникова справа бере свій початок від другої половини XIX ст. Основою для подальших лексикографічних праць став «Русько-мадярський словарь» Л. Чопея. Значення словника важливе як із позиції українсько-угорських міжмовних контактів, так і для української діалектології.

It is considered traditionally that the Hungarian-Ukrainian lexicography has been started in the second half of the XIX century. *Ruthenian-Hungarian Dictionary* by Csopey László has become the basis for the further lexicographical works. The dictionary significance is important both in terms of the Hungarian-Ukrainian interlingual contacts and for the Ukrainian dialectology.

Традиційно вважається, що українсько-угорська словникова справа бере свій початок від другої половини XIX ст. з появою «Русько-мадярського словаря»¹ Ласлова Чопея (1856–1934)². Словник був високо оцінений Угорською королівською академією наук: автор отримав премію Фекешгазія³. Словниковий реєстр нараховує 20 тисяч слів і відображає лексичний склад добре відомих укладачеві закарпатських східнослов'янських говорів. При укладанні словника автор поставив перед собою мету: 1) зібрати якомога більше руських слів (тобто лексем місцевої говірки української мови); 2) ввести до словникового реєстру найуживаніші церковнослов'янзми, 3) зібрати російські слова [VIII], більшість яких пізніше було вилучено у зв'язку з появою «Русско-мадярського словаря» Олександра Митрака [10].

Враховуючи вимоги оголошеного Угорською королівською академією наук конкурсу, Ласлов Чопей мав на меті укласти

русько-мадярський словник, що охопить лексику руської мови, якою розмовляють на території Угорщини, з урахуванням лексем та виразів, запозичених з угорської мови [VIII]. У передмові до словника Л. Чопей подає, зокрема, інформацію про статус руської мови⁴. Наголошує на тому, що «руська є окремою мовою, а не наріччям російської [X]. Він має на меті довести, що «руська мова має такі ж права, як і інші самостійні мови, як будь-яка слов'янська мова» [XI]. У своїх аргументах Л. Чопей спирається на лінгвістичні праці Франца Міклошича, Августа Шлейхера, Франциска Маліновського, Петра Лавровського, Володимира Даля, Михайла Максимовича, Олександра Потєбні та Павла Житецького. Покликання на праці відомих мовознавців Чопей доповнює історичними фактами, що стверджують самостійність українського народу та його мови, а також поясненням назви *русин* та *руснак*, які на певних територіях використовуються для самоназви українців [XIII–XXIII]. Окрему частину передмови присвячено опису особливостей руської мови у зіставленні зі старослов'янською та російською, звернено увагу на фонетичні та морфологічні відмінності аналізованих мов [XXV–XXXII]. Після цього представлено систему відмінювання іменних частин мови та дієвідмінювання дієслів. У кінці передмови автор зізнається, що руською почав користуватися з 1881 року з метою створення підручників для учнів народних шкіл зрозумілою школярам мовою [XLIV].

Наведені вище факти дають можливість дійти висновку, що Ласлов Чопей, проживаючи далеко від україномовної території, у кінці XIX ст. наголошував на самостійності української мови, відстоював право на її розвиток і функціонування. Свої твердження аргументував даними мовознавства та історії. Тому лексикографічна праця Ласлова Чопея є важливою для визначення статусу української мови в часи, коли вона була заборонена, не допущена до офіційного вжитку, принижена панівною владою.

Закарпатські говори Л. Чопей відносить до гірського червононоруського наріччя української мови. Частину реєстрових слів дослідник зібрав сам, однак і черпав матеріал із таких джерел: «Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси» Я. Головацького, «Нѣмецко-русский словарь» Омеляна Патрицького, граматики Ф. Міклошича, М. Лучкая, О. Огоновського М. Осадці, «Малорускія народныя преданія и рассказы» М. Драгоманова, а також ви-

користовував матеріали підручників для народних шкіл. У словниковій статті вказується приналежність реєстрових слів до певних частин мови, у випадку іменників та займенників наведена і категорія граматичного роду. Зрідка до прикметників та прислівників подаються форми ступенів порівняння.

У словнику знаходимо і загальноновживані українські слова, однак значення їхню частину становлять закарпатські діалектизми, серед яких є лексеми, запозичені з інших мов. Угорські запозичення автор здебільшого виділяє курсивом: *алдомаи* «могорич» < *áldomás* [3] ⁵, *арань* «золото» < *arany* [4], *аршовь* «заступ» < *ásó, ásókapa* [5], *баговь* «жувальний тютюн» < *bagó* [6], *байловати* «возитися» < *bajlódni* [7], *бантовати* «бити» < *bántani, bántalmazni* [8], *бировати* «могти» < *bírni, tehetni* [12], *бизовати* «довіряти» < *bízik, megbíz* [12], *галиба* «клопіт» < *galiba* [63], *дялазловати* «ганьбити» < *gyaláz* [86], *ердемловати* «заслугувати» < *érdemel, kiérdemel* [89], *кергетловати* «гнатися (за ким-небудь)» < *kerget* [147], *навновати* «надокучати» < *ráun, megun* [196], *пергельовати* «підсмажувати» < *pergel, pörköl* [251], *ругати* «копкати» < *rúg* [352], *сертесийель* «порозкидано» < *szerteséjjel, szertesét* [361], *тамедловати(ся)* «нападати» < *támad, neki támaszkodik* [390], *чуфшагь* «ганьба» < *csúfság*. Однак Чопей деколи помилково відносить певні слова до запозичень з угорської мови, очевидно, спираючись на фонетичну близькість цих лексем в обох мовах, наприклад: *бабрати* «вовтузитися» (уг. *babrál*), *боднарь* «бондар» (уг. *bodnár*). Серед реєстрових слів є гунгаризми, які Чопей не виділив курсивом, отже не зараховував їх до угорських запозичень (сюди відносимо і ті, які ввійшли до мови реципієнта за посередництва угорської мови): *бокорь* < *szálfatutaj* «пліт» [16], *валовь* < *vályú, діал. váló* «корито» [25], *варешь* < *város* «місто» [25], *гамарь* < *határ* «межа» [51], *живань* < *zsványu* «розбишак» [92], *кабат* < *kabát* «пальто» [140]; *канна*, *канта* < *kanna, діал. kanta* «бідон» [143], *капура* < *kari* «ворота» [143], *парна* < *párna* «подушка» [248], *пасуля* < уг. діал. *paszuly, Phaseolus* «квасоля» [248]), *турня* < *torony* «вежа» [399], *цержуза* < *ceruza* «олівець» [422] та ін.

Петро Лизанець у своєму аналізі [9, с. 49–52] статті Чопея «Magyar szók a rutén nyelvben» (Угорські слова в рутенській мові) [16] та «Русько-мадярського словаря» [2] класифікує угорські запозичення за такими трьома етимологічними групами:

1. Слова угорського походження: *аршов* < *ásó* «рискаль», *бановати* < *bán* «сумувати», *вареш* < *város* «місто», *легинь* < *legény* «парубок», *ратота* < *rántotta* «яєчня», *чивдирь* < *csődör* «жеребець».

2. Слова неугорського походження, які ввійшли в українські говори Закарпаття через посередництво угорської мови: *гунцут* < *huncut* «бешкетник, шахрай», *довган* < *dohány* «тютюн», *лада* < *láda* «ящик», *ланиц* < *lánс* «ланцюг».

3. Слова, які помилково віднесені Л. Чопеєм до гунгаризмів: *кестеман* < *kendő*, діал. *keszkenő* «хустина», *наврек* < (*mind*) *örök(re)* «назавжди», *Сигот* (назва міста) < *Sziget*, *чекан* < *csákány* «кирка». Цей перелік Петро Лизанець доповнює словами *бендюх* < *bendő* «пузо», *берь* < *büri* «місток», *вько* < *véka* «міра місткості», *виган* < *viganó* «спідниця», *гандра* < *rongy*, *handra* «лахміття» і т. д. [9, с. 50]. Деякі етимологічні припущення Петра Лизанця можна вважати дискусійними.

Загальновідомо, що іменник *виган* < *viganó* «спідниця» є гунгаризмом [8, т. 1, с. 390] так само, як і прислівник *наврек* < (*mind*) *örök(re)* «назавжди», пор. *na orek* [17, с. 75] та назва міста *Сигот* < угорське *sziget* «острів», угорська назва *Sziget*. Походження іменника *бендюх* < *bendő* «пузо» неясне, однак згідно з даними ЕСУМ [8, т. 1, с. 166–167] укр. діал. *бендюх* є найближчим до угорського *bendő* та литовського *penderis*. Припускаємо, що завдяки географічній близькості носіїв обох мов, укр. діал. *бендюх* походить від угорського *bendő*; Лизанець виводить з угорського відповідника [18, с. 50]. Неясна етимологія і слова *кестеман* < *kendő*, діал. *keszkenő* «хустина», можливо, виводиться із тюрського *testemēl*, зіставляється також з угорським *keszkenő* < *kézkenő* [8, т. 2, с. 426]. До кінця не з'ясовано походження слова *чекан* < *csákány* «кирка»: слово відоме у багатьох слов'янських мовах, може бути тюрського або ж угорського походження [19, т. 1, с. 1469].

Георгій Геровський [7, с. 74] різко критикує словник Чопея, зазначаючи, що автор невдало об'єднав слова підкарпаторуської говірки, які зібрав сам, із галицизмами та полонізмами, взятими із «Німецько-українського словника» О. Патрицького [1867], а також зі словами російської літературної мови. Останніх, тобто російських, на думку Геровського, особливо багато, що свідчить про те, що Чопей укладав свій словник на основі готового слов-

ника російської мови. До підкарпатських Геровський відносить слова, які, на його думку, взяті Чопеєм із словника Патрицького, називаючи їх галицькими полонізмами (для обґрунтування своєї позиції наводить чотири приклади). Із таким твердженням Г. Геровського важко погодитися.

Іван Сабадош [13, с. 254] вказує на деякі вади словника Чопея: у реєстрових словах не позначений наголос, мало словникових статей з прикладами-ілюстраціями, бракує покликань на джерела матеріалу, бідною є фразеологія, українські слова пишуться за етимологічним принципом. Ярослав Галас у статті «Характеристика української лексики «Русько-мадярського словаря» Ласлова Чопея [5, с. 55–59] мав на меті представити та проаналізувати українську лексику словника. Найціннішою автор вважає закарпатську діалектну лексику, однак серед аналізованих ним слів знаходимо і приклади запозичень, а також фразеологізмів. Сергій Панько [12, с. LXV] підкреслює неабияку історичну роль словника, яка полягає у тому, що автор його, покликаючись на М. Костомарова, чи не вперше в Угорщині недвозначно вказує на істотну різницю між російською та руською мовами. Відомий угорський славіст, україніст Іштван Удварі позитивно оцінив діяльність Ласлова Чопея, вважаючи його словник «значним надбанням свого часу» [14, с. 469]. Про діалектологічну цінність «Русько-мадярського словаря» вели мову Шандор Мокань, [11, с. 58], Іштван Удварі [14, с. 469–470] та Іван Сабадош [13, с. 253].

Вважаємо словник цінною лексикографічною працею, а його автора – основоположником українсько-угорської лексикографії. Доробок Л. Чопея і сьогодні може стати у пригоді лексикологам, діалектологам, історикам мови, а також дослідникам міжмовних та міждіалектних контактів, а результати, здобуті дослідником, створюють основу для нових наукових розробок.

«Глаголниця. Сборка всѣхъ глаголовъ пудкарпатсько-русинського языка» Антонія Годинки – рукописна праця, яка до моменту видання Іштваном Удварі зберігалася в одному чорновому та одному чистовому варіанті рукописного відділу Академії наук Угорщини. Це двомовний «русинсько-мадярський» словник дієслів. На чистовому варіанті рукопису поданий рік – 1922. У словнику 7500 дієслів та 600 дієслівних форм.

Матеріал до словника укладач збирав під час польових досліджень, фіксуючи дієслова із прислів'їв, приказок, пісень, коля-

док, а також із писемних джерел, серед яких є церковні, офіційні та юридичні тексти [3, с. 25]. Опрацьованих пам'яток, за його підрахунками, близько трьохсот. Церковні книги є особливо цінними, адже священники пояснення Євангелія подавали зрозумілою для народу мовою.

Структура словникових статей така: дієслово у формі інфінітива, у дужках форми першої та другої особи однини теперішнього часу, рідше форми минулого часу чоловічого роду або другої особи наказового способу; у деяких словах указано наголос; угорський відповідник – у неозначеній формі (у сучасних словниках дієслова угорської мови подаються у формі третьої особи однини); при деяких запозичених словах подається мова-джерело та синонімічні пари дієслів; до окремих заголовних слів подано ілюстрації з писемних пам'яток. До прикладу: *бънтет/овати (-ую) – būntetni*: Выдкудъ не прийдесть борзо *бънтетовати* грѣшныхъ (3 Нягівськихъ повчанъ на Євангеліе) (С. 17); *дока/зати (-жу, -жешъ, -завъ, -жъ і -жи) – kimutatni, beigazolni, bebizonyítani* (С. 76); *излѣзати (-ю, -ишъ) – lemászkálni, lemászogatni, leleszállani* (з воза – szekérről), *излѣзовати (-ую) = излѣзати, зри*, тобто *дивись злѣзовати, излѣзти (-у, -еишъ, -в, -в) lemászni, leszállani*: Затхее, *излѣзъ* долу (3 Нягівськихъ повчанъ на Євангеліе); *розсушати (-ю, -ишъ) szét-, felszárítgatni, aszalgatni, -ся lassan széjjalszáradni, розсуш/сти (-у, -ишъ) széjjel-, szét-, egészen megszárítani, agyonszárítani, megaszalni, -ся agyonszárítani, megaszni, aszalódni, розсеш/овати (-ую) див. розсушати (-ю, -ишъ) szét-, felszárítgatni, aszalgatni, -ся lassan széjjalszáradni*; *розсушати (-ю, -ишъ) szét-, felszárítgatni, aszalgatni, -ся lassan széjjalszáradni* [Дієслова угорського походження в Русинсько-мадярському словнику] [20, с. 77–81] представив понад шістдесят дієслів угорського походження із словника Антонія Годинки, зокрема *байловати < bajlódik, vesződik, kínlódik, бизовати < rábíz valakire valamit, вадасловати, вадасити < vadászik, изиленкедувати < elenged, мянтовати < ment, фантазловати < ábrándozik < ábrándozik, képzeleg*.

1928 року в Ужгороді вийшов друком «Мадярсько-руський словарь» за редакцією Емиліана Бокшая, Юліана Ревая та Михайла Брацайка. Свого часу цей словник став новаторською лексикографічною працею. У вступі, написаному угорською та українською мовами, укладачі, покликаючись на «Русько-мадярський словарь» Ласлова Чопея, наголошують на тому, що

руська⁶ (малоруська-українська) мова є самостійною літературною мовою. Доказом цього служить і те, що «малоруський народ створив окрему від російської багату літературу» [1, с. 1].

Необхідність створення сучасного двомовного словника із залученням офіційно-ділових термінів виникла ще тоді, коли українська мова в Угорщині отримала статус офіційної на всіх рівнях суспільного життя. Мета праці – подати угорським словам «якнайточніше українське значення» (у передмові). Укладачі першою чергою залучали місцеві лексеми, які доповнювали словами та виразами, взятими із «Словаря української мови» за редакцією Бориса Грінченка. До роботи над укладанням словника залучили Еміліяна Фотула та професора Кирила Феделеша. Михайло Брацайко доповнив реєстр юридичною термінологією та місцевою лексикою. Цінні доповнення додав професор Андрій Ворон.

У передмові читач може докладно ознайомитися зі структурою словникової статті. Укладачі зазначили, що у правописі подекуди спостерігаються незначні відхилення, причиною яких була зміна правописних норм у період укладання словника [1, с. 2]. У зв'язку з цим у деяких словах зберігся церковнослов'янський голосний ери, до прикладу: *acél gyár* – *сталевий завод*, *acél szürke* – *сталево-сърый* [1], *afelett* – *над тым* [3], *aggódó* – *зажуреный, дбайливый, дбалый* [3] і т. д.

У складі реєстрових слів та деяких пояснень є русизми: *tárgyeset* – *надеж винительный*, *birtokos eset* – *надеж родительный*, *nőpet* – *женський род* (у списку скорочень), при реєстровому слові *aggódik* форма наказового способу *ne aggódj* – *не беспокойся* [3] (укр. *не хвилюйся*), *diadal* – *побѣда* [74] (укр. *перемога*). У перекладній частині словника знаходимо регіоналізми, серед них запозичення з угорської мови: *babos* – *цяткастий* [27], *banya* – *босорканя* [30], *barack* – *боросква* [30], *galiba* – *галиба* [146], *jó fajta* – *доброѣ файты* [193], *haszon* – *хосен а пожиток, корысть, hasznót hozó* – *хосенный та корыстный*, *haszon nélküli* – *безхосенный* [163], *kabát* – *кабат та сурдут, пальто* [197], *kicsi* – *маѣцький, малый, маленький* [215], *korbács* – *кербач* [232], *táska* – *ташка* [438].

Серед реєстрових слів є і топоніми та антропоніми: *Ausztria* – *Австрія*, *Azsia* – *Азія*, *Balti tenger* – *Балтійське море*, *Bártfa* – *Бардіово*, *Bátyu* – *Батѣво*; *Bálint* – *Валентин*, *György* – *Юрій та пест-*

лива форма *Юрко, Júlia* – Юла, Юліанна та пестлива форма *Юлка, Katalin* – Катерина та пестливі форми *Kata, Катря*. Важливо й те, що в словнику вміщені і складні слова та словосполучення, для прикладу, із словом *állam* подано близько тридцяти сполучень: *államalkotó* – державнотворчий; *államcsin* – державний замах; *államellenes* – протидержавний; *államférfi* – державний муж; *állam forma* – форма держави; *államhitel* – державний кредит; *államtjog* – державне право; *államkincstár* – державна скарбниця; *államvizsga* – державний іспит [11–12]; *hivatal* – уряд, служба, посада; *hivatal visel* – вести уряд, займати уряд; *hivatalnok* – урядник; *hivatalos lap* – урядова газета, *hivataloskodik* – урядовати, робити службу; *hivatalos óra* – урядова година; *hivatalos titok* – урядова тайна [173].

Ярослав Галас наголошує на цінності словника, адже «праця Е. Бокшая, Ю. Ревая та М. Бращайка – перший мадярсько-руський (український) словник», водночас виокремлюючи закарпатські діалектизми, які поділяє на дві групи: діалектизми, поширені майже на всій території краю, та ті, що вживаються у якомусь одному або декількох районах Закарпаття [4, с. 87–89]. До вад словника Галас відносить відсутність наголосу та джерел [4, с. 90].

Вважаємо, що «Мадярсько-руський словарь» укладений на високому науковому рівні свого часу. Правописні та лексичні похибки пояснюються браком на той час відповідних правописних норм та унормованих форм літературної мови. Викладене вище переконує: укладачі словника намагалися якнайповніше представити лексичний склад української мови, за твердженням Я. Галаса [6, с. 10–11], поява словника «частково задовільняла дефіцит наукової літератури в школі та сприяла утвердженню української мови в офіційному стилі».

На основі цього можемо зробити висновок: українсько-угорська та угорсько-українська лексикографія має більш ніж стоп'ятдесятирічне минуле. «Русько-мадярським словарем» Ласлов Чопей заклав основи українсько-угорської словникової справи. «Глаголниця. Сборка всѣхъ глаголовъ пудкарпатсько-русинського языка» Антонія Годинки – це цінна лексикографічна праця, у якій представлено понад 7500 дієслів тогочасної української мови. Укладачі «Мадярсько-руського словаря» намагалися якнайповніше представити лексичний склад української мови середини 20-х років ХХ ст.

¹ Чопей Л. Русько-мадярський словарь. – Будапешт, 1883.

² Про життя і діяльність науковця див.: *Аттила Холлош. Жизнь и труды Ласло Чопея.* – Ньиредьхаза; Веспрем, 2004.

³ 18 травня 1848 року адвокат токайського панського володіння Мігай Фекешгазі у своєму заповіті написав, що частину спадщини передасть Угорському королівському міністерству з метою створення Фонду для підтримки популяризації угорської мови.

⁴ Руська мова в розумінні Чопея – це українська мова.

⁵ Тут і далі цифра в дужках після ілюстрацій вказує номер сторінки.

⁶ Під словами *руська, малоруська-українська* укладачі розуміли українську мову.

1. *Boksay E., Révay G., Brascasjkó M. Magyar – ruszin szótár*: мадярсько-руський словар / видана Педаг. Т-ва Подкарпатскої Руси. – Ужгород, 1928. – 516 с.

2. *Hodinka A. Ruszin–magyar ígetár.* Русинсько-мадярський словарь глаголув. Глаголниця. Сбирка всьх глаголов пудкарпатсько-русинського языка / собравъ, упоряд. и передсловіе написавъ Тоний Романувъ. – Ужгородъ, 1922. – 436 с.

3. *Csopely L. Rutén–magyar szótár.* = Чопей Л. Русько мадярский словарь. – Budapest. 1883. – 447 с.

4. *Галас Я.* «Мадярсько-руський словарь» Е. Бокшая, Ю. Ревая та М. Брацайка – перший угорсько-український словник // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – Вип. 1. – 1999. – С. 87–90.

5. *Галас Я.* Характеристика української лексики «Русько-мадярського словаря» Ласлова Чопея // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – Вип. 2. – Ужгород, 2000. – С. 55–59.

6. *Галас Я.* Із історії української лексикографії на Закарпатті (XIX – перша половина ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Ужгород, 2001. – 19 с.

7. *Геровский Г. Ю.* Язык Подкарпатской Руси. – Москва, 1995. – 90 с.

8. ЕСУМ = Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничук. – Т. 1–5. – Київ, 1982–2006.

9. *Лизанець П. М.* З історії вивчення угорських запозичень у говорах Закарпаття (На матеріалах праць Л. Чопея) // Тезиси докладов и сообщения к Всесоюзной конференции по вопросам финно-угорского языкознания. – Ужгород, 1963. – С. 49–52.

10. *Митрак А.* Русско-мадярський словарь. – Унгарь, 1881.

11. *Мокань А. А.* Из истории исследования венгерских заимствований в закарпатских украинских диалектах (О статье и словаре Л. Чопея) // Ученые записки Ленинградского государственного университета. Серия филологических наук. – Вип. 71 (№ 335). – Ленинград, 1969. – С. 49–60.

12. *Панько С.* Русько-мадярські і мадярсько-руські словники до 1945 року // *Udvari István* (до видання підготував з переднім словом) *Hodinka*

Antal: Ruszin–magyar igetár. Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1991. – С. 62–69.

13. *Сабадош І.* Розвиток лексикографії на Закарпатті в загальноукраїнському контексті // Другий міжнародний конгрес українців. Мовознавство. – Львів, 1993. – С. 252–256.

14. *Удвари И.* Памяти Ласло Чопеи // *Studia Slavica* 37 (1991–1992). – С. 467–473.

15. *Холлош А.* Жизнь и труды Ласло Чопея. – Ньиредьхаза ; Веспрем, 2004. – 109 с.

16. *Csopey L.* Magyar szók a rutén nyelvben // *Nyelvtudományi Közlemények* 16 (1881). – С. 270–294.

17. *Dezső L.* A XVI–XVIII. századi kárpátukrán nyelvemlékek magyar jövevényszavai. *Nyelvtudományi Értekezések* 128 sz. Budapest, 1989. – 90 с.

18. *Lizanec P.* Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpóton túli ukrán nyelvjárások anyagai alapján). Egyetemi jegyzet. Uzshorod : USZSZK Felső- és Szakközepoktatásügyi Minisztériuma, Uzshorodi Állami Egyetem, 1970. – 249 с.

19. *TESz = Benkő L.* (főszerk.) (1967–1984). A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 1–4. – Akadémiai Kiadó, Budapest.

20. *Udvari I.* Magyar eredetű igék Hodinka Antal Ruszin–magyar igetárában // *Magyar Nyelv* 89 (1993). – С. 77–81.

ЗМІСТ

Українське мовознавство: стан і перспективи

Ізасідання

Єрмоленко Світлана

Українська мова в науковому світогляді Миколи Костомарова:
історично-культурний дискурс 3

Зінкевич-Томанек Божена

Українсько-польські неповні та хибні лексичні паралелі
як джерело інтерференції 14

Глуценко Володимир

Олександр Потебня: «кількісні зміни приголосних»
в історії української мови 26

Островська Людмила

Статус і прагматика вокативних речень 37

Сологуб Надія

Словотворення письменника в контексті концептології
(на основі мовотворчості Олеса Гончара) 49

Бибик Світлана

Концепт «переселення» в українській літературній мові 57

Богдан Світлана

Бінарні опозити в поетичній
та епістолярній мовотворчості Лесі Українки 69

Коляденко Олена

Роль вільного асоціативного експерименту
в дослідженні наївного та наукового концептів 84

II засідання

Шевченко Лариса

Українська неолінгвістика:
пошуковий простір, напрями, проблеми 97

Стаменова Албена

Екстралінгвістичні чинники
в розвитку української літературної мови XVI–XIX століть
і давньоболгарська літературна спадщина 109

Чижмарова Марія

Українська мова як іноземна в Словаччині 121

Соколова Світлана

Українська мова як державна: теорія і практика 131

Пресіч Ольга

З досвіду викладання української мови як іноземної
в Університеті Вікторії в Канаді 146

Берковець Віра

Явища українсько-англійської інтерференції
у сфері сучасного українського неймінгу
(на матеріалі ергонімів – фонетичних слів) 156

Слишинська Ганна

Повтор як фактор вербального впливу
(на матеріалі адвокатських промов) 167

Швець Ганна

Місце художнього текстового матеріалу
в навчальній текстотечі з української мови як іноземної 177

Шевченко Мирослава, Мірошниченко Ольга

Формування аудитивної компетентності
в інофонів на початковому етапі вивчення української мови. 187

Данилевська Оксана

Посттоталітарні деформації мовної ситуації
в українській шкільній освіті на початку XXI століття 197

III засідання

Масенко Лариса

Суржик у науковому дискурсі:
визначення, інтерпретації, дискусії 214

Наєнко Галина

Історія української мови в Київському університеті:
перші сто років 225

Ніка Оксана

Проповідницький дискурс і зміни в цитаціях
(на основі збірки «Вънець Хвѣ» Антонія Радивиловського) 239

Купчинська Зоряна

Ойконімний ландшафт: історія його вивчення
та перспективи дослідження 249

Таранець Валентин, Ступак Інна

Україна і Русь: походження хоронімів
(дослідження у світлі сучасних етимологій) 259

Місіюк Віктор

Берестейські топоніми: історія і сучасність 273

Пономаренко Сергій

Історія вивчення української акцентної системи 284

Гнатюк Мирослава

Північнолемківські говірки крізь призму
українсько-польських фонетичних студій 293

Коца Руслана

Нові погляди на словотвір складних прикметників XIV–XV століть
(на матеріалі староукраїнських грамот) 305

Сивокозова Тетяна

Структурно-семантичні особливості локативно-директивних
прийменниково-субстантивних комплексів
у нам'ятках української мови XVII–XVIII століть
зі Східного Полісся 317

Колеснік Людмила

Покутські говірки: до проблеми теоретичного окреслення 325

**Мовна картина світу, мовна особистість,
мовна політика**

Трач Надія

Мовне питання у спогадах учасників Майдану 334

Венжинович Наталія

Символи духовності у фраземіці української мови
як віддзеркалення мовної картини світу 343

Коць Тетяна

Мовнонаціональна свідомість у ЗМК доби цивілізаційного зламу . . . 352

Андрієнко Лілія

Зовнішні та внутрішні чинники вітальності
української мови у XXI столітті 361

Кравченко Людмила

Антропоніми в мовному ландшафті Києва:
топонімічні зміни 2014–2018 років 371

**Граматика XXI століття:
зміна лінгвістичних парадигм**

Загнітко Анатолій

Рівнево-ступенева і функційно-позиційна типологія граматизації
в сучасному реченні. 386

Попович Людмила

Евіденційні обертони граматичних форм
та конструкцій в українській мові. 398

Шинкарук Олег

Теорія виду дієслова у світлі сучасної лінгвістики 411

Кондратенко Наталія

Українське політичне мовлення:
динаміка і тенденції розвитку експресивного синтаксису 422

Горголюк Ніна

Категорія модальності
в контексті антропоцентричної парадигми 433

Іванович Мілена

Перший навчальний посібник із граматики української мови
для сербських студентів-філологів. 444

Кочерга Галина

Когнітивно-ономасіологічний механізм відіменних дієслів
у формуванні східнослов'янської мовної концептосфери
XIV–XVII століть 451

Заневич Ольга

Власне зворотні дієслова:
статус, особливості, концепції 466

Українська лексикографія та термінологія: досвід, проблеми і шляхи їх вирішення

І засідання

Брицин Віктор

Словникова спадщина «золотого десятиліття»
українського відродження і сучасність 474

Критська Валентина, Романюк Юлія

«Граматичний словник української літературної мови. Словозміна»:
принципи укладання та можливості застосування 486

Козирева Зінаїда

«Український лексикон
кінця XVIII – початку XXI ст.:
Словник-індекс» – універсальний інтегральний тезаурус 496

Вокальчук Галина, Вокальчук Євгеній

Основні вектори наукового пошуку в царині української
індивідуально-авторської неографії
(з досвіду роботи неологів Рівненщини) 507

Хобзей Наталія

Етніоніми південно-західного наріччя
в діалектній лексикографії 521

Юсікова Олена

Лексема *голова* в говірках Закарпаття:
лексикографічний аспект 532

Холодъон Олена

Варіювання семантики діалектної дієслівної лексики 542

Ситар Ганна

Статистичний аналіз фразеологізмів
(на матеріалі українського національного лінгвістичного корпусу) 553

Радкевич Галина

Фразеологічні словники української мови
як джерело етнолінгвістичних досліджень 565

II засідання

Барань Єлизавета

З історії українсько-угорської
та угорсько-української лексикографії 578

Ястремська Тетяна

Система дериватів у контексті лексикографії 588

Кочан Ірина

Аспекти дослідження українських терміносистем у ХХІ столітті . . . 600

Туровська Людмила

Українська термінографія: виклики сьогодення 609

Казимиrowa Ірина, Чернобров Юлія

Історія мовознавчого терміна: лексикографічний аспект 620

Халіновська Людмила

Авіаційна термінографія: ретроспекція та перспективи. 632

Круглий стіл
«Дослідження історії української мови
в науковому доробку Василя Німчука»

Білоусенко Петро

Дериватологічні студії Василя Німчука. 643

Вербич Святослав

Мовна взаємодія та її відбиття в оніміконі різноетнічних регіонів
(на матеріалі назв поселень Закарпаття). 653

Фаріон Ірина

Кореляція понять «етнічна свідомість», «мовна свідомість»
та «етнічна мова» у працях Василя Німчука. 671

Прискока Олег

Студії над старослов'янськими пам'ятками
в науковому доробку Василя Німчука. 680

Гримашевич Галина

Синхронічне та діахронічне дослідження прислівників
у науковій спадщині Василя Німчука 689

Ящук Леся

Українські чоловічі іменування ХVІ–ХVІІ століть
(на матеріалі актових книг Житомирщини) 698

Для нотаток

Для нотаток

Збірник наукових статей

IX Міжнародний конгрес українців

МОВОЗНАВСТВО

(До 100-річчя Національної академії наук України)

Редактор-координатор: *Олена Щербак*

Комп'ютерна верстка: *Людмила Настенко*

Редактори: *Тетяна Волковічер, Тетяна Клименко, Наталя Литвинчук,
Лариса Ліхнівська, Олена Яринчина*

Оператори: *Ірина Матвеева*

Формат 60×90/16

Умовн. друк. арк. 44,75. Обл.-вид. арк. 42,93

Інститут мистецтвознавства,
фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
01001 Київ, вул. Грушевського, 4